

МІЖНАРОДНІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ
НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник наукових
публікацій міжнародної
мультидисциплінарної наукової
інтернет-конференції

Випуск 22

27-28 вересня 2023 р.

ISSN 2786-6823 (print)

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2023

УДК 001 (063)

«Світ наукових досліджень. Випуск 22»: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 вересня 2023 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота». WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 2023. 288 с.

Збірник наукових публікацій укладено за матеріалами доповідей наукової мультидисциплінарної інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 22», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет:

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юрійвна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновійвна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанішин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363 e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим. Усі роботи ліцензуються відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License

ISSN 2786-6823 (print)

© ГО «Наукова спільнота» 2023

© Автори статей 2023

ЗМІСТ

Економічне спрямування

- Бобирь Ольга Іванівна, Келюх Олексій Олександрович*
**УТОЧНЕННЯ СУТНОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ
ЯК БІЛЬШ ДОСКОНАЛОГО ІНСТРУМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ
ТА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....16**
- Босак Андрій Остапович, Затхей Володимир Михайлович*
**МОДЕЛЬ СПЕЦИФІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА:
СУТНІСТЬ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....17**
- Будим Максим Ігорович*
**СТРАТЕГІЯ МАРКЕТИНГУ ЗА ДОПОМОГОЮ ОНЛАЙН
ПЛАТФОРМ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ ГАЛУЗІ.....21**
- Видобора Володимир Володимирович*
**ІМПОРТОЗАМІЩУЮЧА МОДЕЛЬ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ
ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НОВИХ
ІНДУСТРІАЛЬНИХ КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ.....23**
- Воронін Сергій Ігорович*
**УПРАВЛІННЯ МІКРОБІЗНЕСОМ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ.....27**
- Гудима Ольга Вікторівна*
**РЕБРЕНДИНГ ЯК ВИХІД З КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ
ПІД ЧАС ВІЙНИ.....29**
- Зорій Роман Ігорович, Солтис Роман Андрійович,
Сярий Ігор Васильович*
**ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТ НА
ЗОВНІШНІЙ РИНОК.....32**
- Лема Олег Ігорович, Коваль Олесь Романович,
Матковський Орест Андрійович*
**ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....33**

<i>Літвиненко Марія Владиславна, Шиладзе Ресані Шотайович</i> ПРОСУВАННЯ БРЕНДУ НА РИНКУ B2B: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЧИННИКИ.....	35
<i>Мірошник Марія Володимирівна, Алещенко Ілля Валерійович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНОГО ЕЛЕМЕНТА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	39
<i>Мірошник Марія Володимирівна, Петров Денис Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ КОМУНІКАЦІЙ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ МАРКЕТИНГУ.....	42
<i>Найдьон Анатолій Олегович</i> КРЕДИТНІ СПІЛКИ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	46
<i>Найдьон Юрій Олегович</i> НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	49
<i>Онищенко Дмитро Юрійович</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	51
<i>Пенгрин Святослав Михайлович</i> УКРАЇНСЬКЕ ВИНОРОБСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ.....	54
<i>Савенко Дмитро</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПУ «ЗНАЙ СВОГО КЛІЄНТА» ЯК ЕЛЕМЕНТ НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ.....	57
<i>Садовий Павло Станіславович, Меліхова Тетяна Олегівна</i> СУТНІСТЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	59

<i>Семків Василь Васильович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	61
<i>Спіцина Ангеліна Євгенівна, Галицький Богдан Юрійович</i> КОНКУРЕНТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	64
<i>Суль Андрій Ігорович</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ.....	67
<i>Толоконнікова Вікторія Анатоліївна, Крупський Олександр Петрович</i> СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ.....	71
<i>Швець Федір Дмитрович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ТЕХНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	75
Інформаційні системи і технології	
<i>Антосяк Павло Павлович, Самусь Василь Михайлович</i> ВИЗНАЧЕННЯ ЕКТОПІЧНИХ СЕРЦЕВИХ УДАРІВ НА ЦИФРОВІЙ ЕКГ.....	77
<i>Беспалов Ярослав Володимирович, Бабенко Віталій Олегович, Настенко Євген Арнольдівич</i> ПРОГНОЗУВАННЯ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ СЕРЦЕВО СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ.....	78
<i>Ярошенко Максим Олександрович, Яганов Петро Олексійович</i> АПРОКСИМАЦІЯ АБЕРАЦІЙ ВИЩИХ ПОРЯДКІВ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ.....	81

Kateryna Olehivna Sovach

**PROFESSIONALLY-ORIENTED TEACHING OF ENGLISH:
CHALLENGES AND TRENDS (OWN PRACTICAL
EXPERIENCE).....86**

L.V. Volkova

**IMPORTANCE OF STUDENTS' DIALOGICAL SPEECH
IN FOREIGN LANGUAGE.....88**

Oksana Kudria, Oksana Rys

PROJECT ACTIVITIES IN TECHNOLOGICAL EDUCATION.....90

Yuliia Leonidivna Hlavatska

**TIME-MANGEMENT AS ONE OF THE KEY COMPONENTS
OF SOFT SKILLS (OWN PRACTICAL EXPERIENCE).....92**

Yury Polukarov, Nataliia Kachynska, Olena Zemlyanska,

Oleksiy Polukarov, Oleksandr Belitskyi

**PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF EDUCATORS IN THE
CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR.....94**

Андрощук Євгенія Ігорівна

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ІНФОРМАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ У СУСПІЛЬСТВІ» НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ В СТАРШИХ КЛАСАХ.....96**

Березовська Анна Вікторівна

**МЕТОДИЧНА РОБОТА СУПРОВОДУ СІМЕЙ ДІТЕЙ
З ООП В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ.....98**

Болжеларська Ярослава Юріївна

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ БАЗОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....101**

Мацьковська Марія Петрівна, Фурман Олена Андріївна

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ВИБІРКОВОГО
МОДУЛЯ ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА.....102**

*Онопрієнко Ольга Миколаївна, Онопрієнко Олександр Васильович,
Винник Валентин Дмитрович*
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....105

Покателюк Людмила Сергіївна
**ВДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛОМОВНИХ НАВИЧОК УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
ДЖАЗОВИХ РИМІВОК.....109**

Тендітна Поліна Миколаївна
**ПЕДАГОГІЧНА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ – ПРИЧИНА
ГНОБЛЕННЯ ГЕРОЇНІ В ПОВІСТІ
А. ШАВЛАЧ «ПАМПУХА».....114**

Тимошенко Вячеслав Михайлович, Марусич Оксана Олександрівна
**ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСВОЄННЯ
ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК.....118**

Ткачук Іванна Володимирівна
**ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДІВ, ЯКІ ЗАЗВИЧАЙ ВИКОРИСТАНІ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО РОЗДІЛУ "ГЛОБАЛЬНА
МЕРЕЖА ІНТЕРНЕТ ТА ЇЇ МОЖЛИВОСТІ".....120**

Торон Крістіна Сергіївна
**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....121**

Флоренко Аліна Едуардівна
**ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОТЕРАПІЇ У РОБОТІ
З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....123**

Цокур Євген Георгійович
**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЦИКЛУ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАМ-ПОЛІТОЛОГАМ:
ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ.....125**

Список використаних джерел:

1. Заплотинський Б. А. Основи інформаційної безпеки. Конспект лекцій. КПВ і ПНУ «ОЮА», кафедра інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності, 2017. 128 с.
2. Інформатика: навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для здобувачі освіти учнів 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). Київ, 2017. 62 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Онопрієнко Ольга Миколаївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії методики фізичного виховання,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0003-1923-9751*

Онопрієнко Олександр Васильович

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та здоров'я людини,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0001-6678-5822*

Винник Валентин Дмитрович

*кандидат педагогічних наук, викладач
кафедри теорії методики фізичного виховання,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<http://www.economy-confer.com.ua/full-article/4754/>

Сучасна практика патріотичного виховання в різних, у тому числі й у вищих педагогічних закладах освіти, не може бути цілеспрямованою і системною без серйозного наукового обґрунтування. Тому проблеми формування патріотизму особистості, у залежності від їх змісту й належності до рівнів наукового знання, класифікуються на декілька груп: методологічні, науково-педагогічні, міждисциплінарні, організаційно-педагогічні та науково-методичні. У контексті нашого дослідження, відповідно до педагогічної галузі знань, найважливішими є проблеми науково-педагогічні [1; 3]. Серед найбільш значущих у сукупності цих проблем є: формування і розвиток систем патріотичного виховання в освітніх закладах; вдосконалення змісту і методики патріотично орієнтованого виховного й освітнього процесів; формування патріотичних ціннісних орієнтацій у дітей та молоді; методика діагностики патріотичного виховання.

Незважаючи на значну міру теоретичної розробленості, важливе значення у розв'язанні названих проблем є розуміння центральної складної і багатогранної категорії виховання – патріотизм, який є однією з найбільш значущих цінностей суспільства, оскільки інтегрує в собі соціальні, історичні, духовні, культурні, етнічні та інші імперативи. З цього випливає, що це поняття є міждисциплінарною категорією, тобто є предметом дослідження низки гуманітарно-соціальних наук (філософії, соціології, політології, історії, психології та ін.).

У Тлумачному словнику української мови термін “патріотизм” трактується як любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [5]. Акцент у цьому визначенні на таких категоріях емоційно-почуттєвої сфери особистості як любов, відданість і готовність свідчить про психологічні корені його розуміння. Це підтверджується і в інших словникових тлумаченнях, які розширені соціально-психологічними характеристиками, наприклад, відданість, здатність на подвиг заради своєї землі, готовність на жертви і подвиги в ім'я інтересів своєї землі тощо.

Понятійне навантаження терміна “патріотизм” у філософії традиційно відображає систему поглядів народу на природу і суспільство; на масово-побутовому рівні – виражає успадковану і культивовану в народі любов до всього рідного (мови, культури, традицій тощо); на раціонально-суспільному рівні патріотизм являє буття народу в часі, самоусвідомлення і самоутвердження себе як етносу серед інших народів світу і співпрацю з ними; на особистісному рівні – сповідує почуття любові і відповідальності за долю свого народу, надає перевагу інтересам суспільства над власними.

Отже, філософське розуміння патріотизму ґрунтується на категоріях народного світогляду і національної свідомості.

З точки зору суспільствознавства поняття „патріотизму” щільно пов'язане з поняттям „громадянської культури”. Це – ставлення індивідів до інституцій держави та настанов влади, їхня законослухняність та критична вимогливість. Виражається у ставленні населення до існуючого порядку, у знанні й визнанні ним суспільних норм, готовності дотримуватися їх. До громадянської культури належать знання людей про їхні права та обов'язки, про устрій держави, про політичні системи, процедури політичного, зокрема, виборчого процесу [9].

У політології розглядається така ознака патріотизму як політична свідомість: опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблеми влади, формування і розвиток задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів, сукупність поглядів, оцінок, настанов, які відображають політично-владні відносини. Однією з ознак патріотизму також є політична культура. Це, насамперед, – рівень задоволення людиною й суспільством політичних ідей, концепцій, програм, досягнень суспільно-політичних думок.

Поняття готовності щодо різних видів конструктивної діяльності пов'язане з педагогічним аспектом патріотизму – формування його рис у кожного члена суспільства. Адже патріотизм не є генетично успадкованою якістю людини, а формується внаслідок виховання.

Смислове навантаження поняття “виховання” трансформується у відповідні змістові конструкції патріотичного виховання як виду педагогічної діяльності, яка у процесуальному аспекті визначається широким смисловим спектром: вплив суспільства на людину (соціалізація); цілеспрямований педагогічний вплив з боку системи навчально-виховних закладів; вплив педагога на особистість з метою формування у неї системи певних якостей, поглядів, переконань.

Вітчизняний гігант педагогічної думки К. Ушинський вважав, що патріотичне виховання – це прищеплення молодому поколінню почуття обов'язку перед Батьківщиною, відповідальності, високої гідності. Зокрема, він писав: “Як немає людини без самолюбства, так і немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його поганим” [8].

С. Русова, звертаючи увагу на невідповідність тогочасної школи національним особливостям, сутність патріотичного виховання розуміла як формування любові до рідного народу і поваги до інших народів, громадянської самосвідомості шляхом глибокого вивчення духовної спадщини України [6].

Г. Ващенко, акцентуючи на тому, що патріотизм віддзеркалюється в національному виховному ідеалі, зміст поняття патріотичного виховання інтерпретував як процес цілеспрямованого залучення молоді до глибокої віри у Бога, до національних і загальнолюдських вартостей, до відбудови самостійної України і піднесення до високого рівня власної духовної культури, освіти, науки і мистецтва [2].

Розглядаючи патріотичне виховання як одну із складових загальної виховної системи, А. Макаренко його суть зводив до формування таких особистісних рис молоді людини, як воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної гідності, гордість за свій народ, честь та ін. [4, т. 7, 299-300].

В. Сухомлинський розглядав патріотичне виховання як вдосконалення світоглядної свідомості, участь вихованців у суспільно корисній праці у дієвій формі розвитку обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. Великий педагог також стверджував: “Патріотичне виховання – це процес проникнення до всього, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується” [7]. Отже, саму ж сутність патріотичного виховання видатний вчений-педагог трактував як активну діяльність особи, спрямовану на утвердження гуманних ідеалів, працю на благо народу, зміцнення могутності, честі й слави Вітчизни, любов до людей, непримиренність до зла в усіх його проявах.

Наведені інтерпретації патріотичного виховання належать ідеології, яка відповідала особливостям тогочасного державного устрою. У нинішніх суспільно-політичних та соціальних умовах пряме калькування їх дещо втрачає свій сенс, оскільки сучасний патріотизм, дедалі більше набуваючи нових гуманістичних рис, розвивається в руслі загальних тенденцій еволюції суспільства, для якого сьогодні є актуальним засвоєння культурних цінностей інших націй і народів світу. Тому, на наш погляд, формування нового патріотизму полягає у гармонійному поєднанні традицій виховання минулого і вироблення нових виховних парадигм з урахуванням перспектив розвитку суспільства в цілому.

Таким чином, патріотичне виховання – це соціальне явище, напрям педагогічної діяльності і фактор суспільного життя.

Аналіз наведених та інших інтерпретацій дає змогу дійти висновку, що патріотичне виховання має дієву основу. Але, на жаль, доводиться констатувати, що в сучасній фундаментальній педагогічній науці немає однозначного трактування означеної категорії, чим і пояснюється відсутність її чіткого формулювання у державних освітніх документах.

Список використаних джерел:

1. Быков А. К. Проблемы патриотического воспитания // Педагогика. – №2, 2006. – С. 37-42.
2. Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології. – К.: Школяр-Фада ЛТД, 2000. – 414 с.
3. Кіндрат В. К. Проблема патріотичного виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: Дис... канд. пед наук.: 13.00.01. – К., 1998. – 215 с.
4. Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей // Твори в 7 т. — К.: Рад. шк., 1954. – Т. 4. – 396 с.
5. Новий тлумачний словник укр.мови. У 4 томах / Укладачі В. Яременко, О.Сліпушко. – К.:Аконіт, 1999. – Т.3. – С. 223.
6. Русова С. Вибрані педтвори у 2-х т. – К. : Либідь, 1997. – Кн. 1. – 272 с.; кн.. 2. – 320 с.
7. Сухомлинский В. О. Проблемы виховання всебічно розвиненої особистості. – Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.1. – К.:Рад.шк., 1976. – С. 55-206.
8. Ушинський К. Д. Питання про народні школи // Твори: в 6 т. – К., 1954. – С. 67-93.
9. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Гол.ред. УРЕ, 1986. – 796 с.
10. Фрейд З. Психология бессознательного: Сборник произведений. – М.: Наука, 1989. – 460 с.